

Berde Mózsá

1815—1893

Berde Mózsáról már sokan és sokat írtak. És mégsem eleget. Valószínűleg ez az elgondolás honosította meg erdélyországi unitárius testvéreink körében azt a kedves és szép szokást, hogy minden év őszén, halálának évfordulóján, rendszerint a főtanácsi ülés alkalmával, kegyeletes érzésektől áthatott beszédekben idézik fennkölt szellemét, követendő példa gyanánt állítván oda minden idők unitáriusai elé.

Ma már egyre fogy azoknak száma, akik még életében ismerték az unitárius egyház fejedelmi jóltevőjét, kiknek emlékezetében előbb úgy élt, mint a mindenki által lesajnált, kigúnyolt „zsugori vén ember“, de akiknek a szemében máról-holnapra megnőtt, egészen a halhatatlanságig emelkedett egyszerű kopottas alakja. Elöttem már csak úgy áll, ahogy ámuló elsőgimnázista szemeim megpillantották bronzba metszett alakját a székelkeresztúri unitárius főgimnázium előcsarnokában a másik unitárius halhatatlan: Brassai bácsi társaságában. Én csak eszményített alakját hozhattam magammal tanuló éveimből és csak azt adhatom tovább, amit róla másoktól hallottam vagy tanultam, vagy amit élet-írói följegyeztek.

Életrajz-írói azt mondják róla, hogy az erdélyi ifjúságnak Bethlen Gábor óta nagyobb jóltevője nem volt, mint Berde Mózsá. Vajjon mivel érdemlte ki ezt a legnagyobb kitüntetést, melyet még a „fejedelmi“ jelzővel is megtoldottak. — „Egész életemben — mondotta egy alkalommal — úgyszólván gyermekségem óta egy célért küzdöttem, sokszor gúny és nevetség tárgya voltam, rongyosan jártam, magamtól minden élvezetet

megvontam, csakhogy az élembe tűzött nagy célt megközelítsem. Megakartam mutatni, hogy szegény legény is hasznára lehet a társadalomnak, az emberiségnek, nemzetének erős akarattal.“ Dániel Gáborhoz írt egyik levelében azt mondja: „Sokat küzdöttem, nyomorogtam és szenvedtem, sokat dolgoztam éjjel és nappal egy eszme, egy gondolat által hajtva, mely a közjóban foglaltatik.“

E nyilatkozatok feltárják előttünk az ő nemes nagy lelkét a maga egész mélységében s ami e szavaknak súlyt kölcsönöz az az, hogy nem puszta szavak ezek, hanem valóra váltott tények. Hosszú munkás életének minden gyümölcsét mintegy 1,400.00 K értékű vagyont, ebből 100.000 K-t a kolozsvári unitárius kollégium építési céljára, az unitárius egyháznak hagyta.

A látszólag felekezeti célra tett hagyomány nemzeti közkinccsé vált, mert iskolákra és szegény tanulók istápolására fordított legnagyobb része. Berde emlékét mégis az unitárius egyház őrzi leghívebben, bár igazán csak akkor lesz méltán megtisztelve, ha a nemzet minden rétegében ismertté válik s példája követésre talál nagyjaink között.

Élete változatos és fordulatokban gazdag, mint általában a mult század valamennyi nagy emberé, akiket sorsuk, rendeltetésük népük élére állított. — Tanulmányait Székelykeresztúron és Kolozsváron, az unitáriusok kollégiumában, a jogot Marosvásárhelyen a ref. kollégiumban végezte. 25 éves korában ügyvéd lett s Kolozsváron telepedett le. Az újjászülető Magyarország forron-

gásában a gyermekből ifjúvá érik és férfikora elején találják a 48-as események, amelyek kikölkentik nyugodtan induló kenyérkereső útjából s a haza szolgálatába állítják. Szülőföldje, Háromszék 1848-ban követnek küldötte az erdélyi országgyűlésre, melyen ő is az úniónak volt lelkes híve.

A szabadságharc után négyévi várfogságra ítélték. Mikor innen kiszabadult ő is, mint anynyian szinte újból kezdte életét. — 1865-től 1872-ig országgyűlési képviselő volt és 1867-ben belügyminiszteri osztálytanácsos lett. Azonban csakhamar visszavágyott a maga szűkebb foglalkozási körébe, hogy egyesegyedül nagy céljainak élhessen.

Berde Mózsát életében sokan földhözragadt, önző és anyagias embernek tartották. Igaz, hogy ő nem volt az üres elméletek, a kongó frázisok embere. Szerette a földet, amelyen élünk, járunk. Jól tudta, hogy munkánkat e földön kell végeznünk, emberi hivatásunkat itt kell betöltenünk. Az üres fellengzés, a légvárak építése távol volt lelkivilágától. Reá is talált volna, amit Széchenyiről mondott életrajzírója, hogy „gyakorlati lelke oly földszagú volt, mint a friss szántás, gondolataiból a kenyér illata áradt, de azért éppúgy érezte az erős életnek azt a másikat, nem kenyér-, de lélekillatú szükségletét.“ Az, amit életében rejtett szándékai miatt nála sokan anyagimádásnak tulajdonítottak, halála után, céljai világosságra jövedele után magasan szárnyaló, ideális gondolkozásnak bizonyult. Legendák szóltak arról az önmegtágadásról, igénytelenségről, amellyel Berde Mózsá élt. Háztartásában, ruhá-

zatában, táplálkozásában mindenütt a megtestesült igénytelenség. Benczédi Gergely jegyezte fel róla, hogy egyszer valaki kopott sapkájára célozva egy nagy oláh báránybőr kucsmát küldött neki újévi ajándékba. Az öreg nevetve kiáltott fel, „bárki küldte, okos, praktikus ember, ezért nekem Bunban hét napig aratnak, kár, hogy többet nem küldött.“

Berde azt a nagy vagyont, amit gyűjtött nem tekintette a magáénak. Többször megjegyezte szerényen, hogy ő csak a kezelője és felelőséggel tartozik érte az ő nagy családjának, melyen ő hit-sorsosait, legfőképp az unitárius ifjúságot értette. Erről tesznek bizonyosságot végrendeletei, melyekből 25 év alatt hármat is találunk. Mind a háromban vallásközösségünket teszi általános örökösévé. Az elsőben, amely 1865-ben kelt, nem tartja szükségesnek elhatározása megindokolását. A másodikat 21 év múlva írja s kiolvashatjuk belőle, mennyit töprengett, vajjon rendelkezhetik-e rokonai kizárásával eredeti eszméjének megfelelően. Második hagyományozó levelét így fejezi be: „Kora ifjúságomtól szívem egy érzést, agyam egy gondolatot táplált: felsegíteni szegény vallásközönségemet, könnyíteni az utat a tanulói fiatalságnak a tudományok megszerzésére és segíyezni elaggott szolgálait és tanárait. E célra törttem feszített munkássággal s miután — ha kis mértékben is — sikerült valamennyire, örömmel és Istennek hálát adva halok meg a segélyért, mellyel munkámat elősegítette és megáldotta.“ Mennyire határozott és energikus a hangja, mikor a döntést kimondja, hogy lelkiismerete pa-

rancsát követve hagyja, hagyományozza és végrendelettel, hogy minden ingó és ingatlan vagyona az unitárius vallásközönségre szálljon. Legszerebb szava, a vonzalom legbensőbb hangja mégis a tanulóifjúságnak szólott. Róluk gondoskodik legelsősorban: szellemi és anyagi szükségleteikről egyaránt. Ezért gondoskodik mintegy 200 tanulóknak mindennapi kenyéréért a „Berde-cipó”-val. Azt tartotta, hogy a szegény székely fiúknak nem gazdagon megterített asztal kell, hanem egy kis mindennapi kenyér, hogy a betű mellett ne éhezzenek. Talán sok keserű emléke lehetett tanuló éveiből s hálát adott az Istennek, hogy legalább erről tudott gondoskodni. Egyházunknak nem volt szegényebb embere, mint ő, de bőkezűbb, mondhatnók pazarabb jótevője sem. Neki csak egy kívánsága volt s az sem magára vonatkozott: maradjon meg egyházunkban a hagyományos áldozatkészség és takarékoság szelleme, mely sok időn át fenntartója volt. Ezt kell szem előtt tartania az egyháznak, amelynek igazi ereje nem az öröklött vagyonban van, hanem azokban az áldozatra kész lelkekben, kik megújuló lelkesedéssel tudnak munkálni és áldozni a köz javáért. Ebben az áldozatra kész munkában örök időkre fénylő és ragyogó példakép gyanánt áll előttünk Berde Mózsa, az unitárius jótevők fejedelme.

Darkó Béla